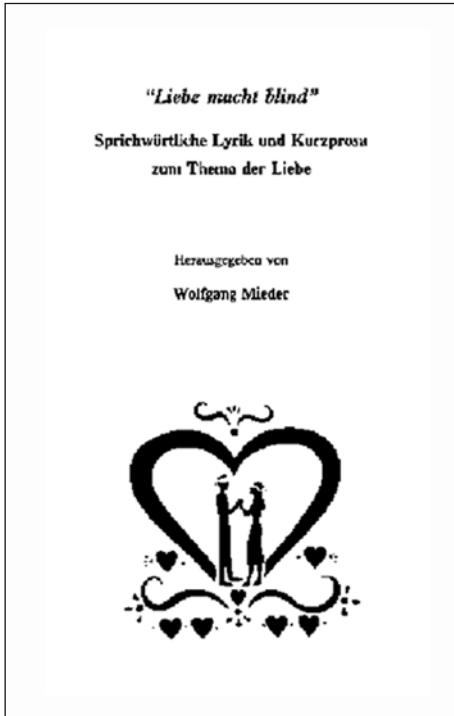

Supplement Series of “Proverbium”, Yearbook of International Proverb Scholarship, vol. 15: „Liebe macht blind“: Sprichwörtliche Lyrik und Kurzprosa zum Thema der Liebe. Herausgegeben von Wolfgang Mieder. Burlington, Vermont: The University of Vermont, 2004. – VIII + 247 p.

Liebe macht blind, Meilė akla – skelbia šios knygos antraštė. Jos sudarytoją, profesorių Wolfgangą Miederį, meilė patarlėms, raiškiam posakiui, vaizdingam žodžiui – priešingai – turėjo padaryti itin akyla, be to nebūtą galėjusi atsirasti ši knyga.

Aptariamasis „Proverbium“ žurnalo numeris – išskirtinis, nes tai ne folkloristikos straipsnių rinkinys ar studija, o savitai išreikštos meilės lyrikos antologija: visą numerį sudaro grožiniai kūriniai (eilėraščiai, prozos miniatiūros, iš viso 120 autorių 189 tekstai), sukurti pasiremiant meilės tematikos tradiciniais posakiais (patarlėmis, priežodžiais, aforizmais) arba tekstai apie meilę (taip pat ir nemeilę), sukonstruoti iš įvairių kitos tematikos posakių – pirmiausia patarlių bei priežodžių, taip pat – frazeologizmų arba išnaudojant vieno kurio žodžio daugybės galimų reikšmių arsenalą.

Skaitytojui tautosakininkui šiuo „Proverbium“ žurnalo numeriu pademonstruojamos patarlės (priežodžio) gyvavimo individualios kūrybos tekste galimybės, kurių čia ryškiausias – dvi. Pirmoji – natūralus, įprastinis tradicinio posakio inkorporavimas į tekstą; mažiau įprasta nebent tai, kad patarlė čia įsiterpusi į poetinį tekstą. Taip patarlės galimybės padaryti tekstą įtaigesnį ar ekspresyvesnį išnaudojo pirmiausia senieji autoriai (į antologiją įtraukta J. W. Goethe’s, 1749–1832, Novalio, 1772–1801, E. Geibelio, 1815–1884, poezijos, J. Nestroy, 1801–1862, prozos ir t. t.), bet ir daugelis „mūsų laikų“ autorių. Tačiau nepalyginti daugiau dėmesio ir vietos knygoje skirta antrajai, kitokiai, patarlės gyvavimo grožinėje kūryboje galimybei, netradicinei, labai individualiai, kai visas tekstas kyla iš patarlės ar priežodžio, išplėtojamo, komentuojamo, perfrazuojamo, apverčiamo, arba kai kūrinys sumontuojamas (beveik) vien iš tradicinių posakių, žaidžiant visuotinai žinomomis reikšmėmis. Dauguma šių kūrinių šmaikštūs, paradoksalūs, ironiški (netgi „liūdnieji“ iš tikrųjų labiau ironiški, nes demonstruoja žaidybinių savo pobūdį). Tačiau, pasirodo, dar gali būti taip kuriama ir „grynosios“ lyrikos kūrinių. Tikrai tenka apgailestauti, kad šiame rašinyje cituojamų kūrinių pasirinkimą lėmė pirmiausia išvertimo galimybės, nes tik nedidelė dalis čia eksploatuojamų posakių turi lietuviškus atitikmenis.

Taigi pirmieji cituojami kūriniai „grynosios“ lyrikos pobūdžio: prozos miniatiūra, kurios autorė, Charlotte Worgitzky, yra gimusi 1934 m. (autorių amžius ar kūrinio parašymo laikas šiuo atveju yra gana reikšminga informacija):

Liebe macht blind

Liebe macht blind, und ich behaupte, trotz aller späteren Enttäuschungen, sie macht ebenso tiefblickend, weil wir sehen, daß jemand trotz gekrümmten Rückens und ungleicher Augenstellung schön sein kann, weil er Mensch ist, weil er liebt und weil wir ihn lieben (p. 28).

(Meilė apakina

Meilė apakina, o aš tvirtinu, nors ir kiek būta nusivylimų, – ji lygiai taip pat [žmogų] padaro itin įžvalgų, nes pamatome, jog kas nors, kad ir turėdamas kuprą ant nugaros ir žvairas akis, gali būti gražus, nes jis žmogus, nes jis myli ir nes mes jį mylime.)

Taip pat čia cituotinas ir verlibru parašytas eilėraštis (viena jo strofa), kurio autorius nė neapsimeta, kad tradiciniai posakiai jo tekste esą atsiradę „natūraliai“, t. y. kad nebuvę specialiai to siekta:

*Ich liebe dich
weil du zwischen den Zeilen liest
weil du weißt was uns die Stunde geschlagen hat
weil dir die Taube in der Hand lieber ist
als der Adler auf dem Dach
weil du glaubst daß Wasser den Stein erweicht
weil wir zusammen gegen den Strom schwimmen*
(p. 39, eil. Liebeserklärung in Redensart).
Fritz Werf (g. 1934)

*(Aš tave myliu
nes tu moki skaityt tarp eilučių
nes tu žinai kokia mums išmušė valanda
nes tau balandis rankoj geriau
nei erelis ant stogo
nes tu manai kad vanduo suminkština akmenį
nes mudu kartu plaukiame prieš srovę*
Eil. Meilės prisipažinimas priežodžiais)

Tačiau tokių „nuoširdžių“ kūrinių mažuma; paprastai tekstai žaismingi, ironiški, kai, pasak rinkinio sudarytojo bei įvadinio straipsnio autoriaus W. Miederio, meilės tema gvildinama iš tam tikros distancijos. Tada būna ne šiaip pasinaudojama tradiciniame vaizdingame posakyje glūdinčia idėja, o dažnai tas posakis savaip interpretuojamas, sakykime, bandoma pažvelgti į priekį už žinomo teiginio, t. y. prognozuoti, padaryti išvadą ar pan. Čia cituosimame pavyzdyje, trumpame eilėraštyje, paremtame tarptautine patarle, kurios dažnesnis lietuviškas atitikmuo yra *Kelias į kieno nors širdį eina per pilvą* (o vokiškai sakoma, kad „Meilė įeina per skrandį“), tokia išvada yra net drastiška:

Folgerung
*wenn liebe
durch den magen geht
dann muß
was rauskommt
scheiße sein* (p. 78).
Manfred Hausin (g. 1951)

(Išvada

*jei meilė
įeina per skrandį,
tada turi būti
tai, kas išeina, –
šūdas.)*

Tai gali būti trumpas (taip pat) eilėraštis, kuris yra tiesiog plačiai vartojamo posakio komentaras:

Ein Menschenkenner

*Er sagt
„Ich kann dich lesen
wie ein offenes Buch“
und er glaubt
daß er jedes Buch
das er liest
auch verstehen kann* (p. 67).
Erich Fried (1921–1989)

(Žmonių pažinėjas

*Jis sako
„Galiu tave skaityti
kaip atverstą knygą“
ir mano
kad kiekvieną knygą
kurią skaito
jis gali ir suprasti.)*

Žinomo vokiško posakio *einem Korb geben* ‘duoti neigiamą atsakymą (jaunikuii)’ (pažodžiui – „paduoti pintinę“), kurio motyvais parašyti kūriniai sudaro net atskirą šios knygos skyrių, gana netikėtą interpretavimą galima rasti, pasirodo, net XIX a. pirmos pusės kūrinyje:

Geburtenregelung

Und die merkwürdige Ironie, daß man die Neugeborenen in Körbe legt, als ob man den Eltern vorruffen wollt', hättet's ein's dem andern einen Korb geben, so hättet's die Sorg' nicht auf'n Hals (p. 55).
Johann Nestroy (1801–1862)

(Gimstamumo reguliavimas

Keista [likimo] ironija, kad naujagimis dedamas į pintinę, tartum tėvams norint priminti, kad jei jie vienas kitam būtų „padavę pintinę“, nebūtų užsikrovę ant sprando rūpesčio.)

Kokio nors eilėraščio antraštei paėmus patarlę (šiuokart, regis, ne visai tradicinę, t. y. ne liaudišką, o iš studentiško repertuaro – tai rodo eilėraščio tekstas), toliau galima pasamprotauti šia tema, atsargiai prieštaraujant jos paradoksiškai išreikštai idėjai:

Eine Frau ohne Mann ist wie ein Fisch ohne Fahrrad

<...>

*Wäre ich ein Fisch
ich bin sicher
manchmal wollte ich auch Fahrrad fahren
das ewige Schwimmen würde mir garantiert
langweilig* (p. 139).
Margot Lang (g. 1945)

(Moteris be vyro yra kaip žuvis be dviračio

<...>

*Jei būčiau žuvis
neabejoju
kartais norėčiau ir dviračiu pavažiuoti
amžinai plaukioti man tikrai atsibostų.*

Bene daugiausia šioje knygoje rasime perfrazuojamų posakių. Pavyzdžiui, žinomas posakis *Kas pasakė A, turi pasakyti ir B* čia pasirodo tokiu pavidalu:

*wer mit A schläft
muß auch mit B
sprach sie und schlief
tagsdrauf mit C* (p. 207, eil. Die Alphabetin).
Peter Maiwald (g. 1946)

*(kas guli su A
turi gulti ir su B
tarė ji ir sugulė
jau kitą dieną su C*
Eil. Daranti pagal abėcėlę)

Arba:

Großzügig

*Ich reich dir den kleinen Finger,
Du gibst mir die ganze Hand* (p. 71, eil. Wi(e)-
dersprüche).
Sigrid Kruse (g. 1941)

(Dosniai

*Aš atkišu tau mažąjį pirštelį,
Tu duodi man visą ranką*
Eil. Neatitikimai / Atliepimai)

Tikriausiai nė neberekėtų priminti čia perfrazuoto, galima sakyti, apversto posakio tradicinio pavidalo (*Duok velniui vieną pirštą, jis paims / griebia visą ranką*).

Šio pobūdžio poezijoje nemažai pasitaiko eksploatuojamų ir biblinės kilmės posakių. Štai kaip lengvai galima apversti žinomą biblizmą *Dvasia ryžtinga, bet kūnas silpnas* (Mt 26, 41):

Der Geist war willig, nur das Fleisch war schwach?
Der Geist war willig, nur das das Fleisch war schwach?
Da zeigt doch manchem Mann der Ehekrach,

*wie umgekehrt es häufig ist – denn ach,
sein Fleisch war willig, bloß sein Geist war schwach!* (p. 154).
Karl-Heinz Söhler (g. 1923)

(Dvasia ryžtinga, tiktai kūnas silpnas?

*Dvasia ryžtinga, tiktai kūnas silpnas?
O ne vienam vyrui sugriuvusi santuoka parodo,
kaip atvirksčiai dažnai nutinka – nes, ak,
ryžtingas tai jo kūnas, tik dvasia nusilpus!*

Žinomą, tiesiog „chrestomatinį“ posakį galima perkelti į kitos plotmės situaciją:

*Ich schützte mein Herz aus
wie das Kind mit dem Badewasser* (p. 133,
eil. Paß auf!).
Colleen Crook (g. 1976)

*(Aš išverčiu savo širdį
kaip išmaudytą kūdikį su vandeniu
Eil. Atsargiai!)*

Į aštuntą dešimtį įkopus poetas Heinrichas Schröteris (g. 1917, eil. parašytas 1991) mūsų laikų papročius ironizuoja perfrazuodamas Nietzsche's posakį „Eidamas pas moterį, nepamiršk pasiimti rimbo“, kuris, matyt, buvo populiarus jo jaunystės laikais:

Frei nach Nietzsche:

*du gehst zu frauen?
vergiß die blumen nicht!
du gehst zu männern?
vergiß die pille nicht!* (p. 204, eil. Leibes- und
Liebeskunde).

(Laisvai pagal Nietzsche:

*eini pas moteris?
nepamiršk gėlių!
eini pas vyrus?
nepamiršk piliulės!*
Eil. Kūno ir meilės mokslas)

Bene įspūdingiausi yra tiesiog iš patarlių bei priežodžių ar frazeologizmų sumontuoti koliažai, tam tikras kondensatas, į kurį kartais net nereikia nieko kito įterpti (beje, šioje knygoje yra gana netrupas, per keletą puslapių, prozos tekstas iš vieno veiksmoždžio reikšmės frazeologizmų, į kuriuos siužeto palaikymui įtarpstyta tik „ji“ ar – „jis“). Štai kitas kūrinys iš pasakymų, kuriuos visus ir mes žinome:

Liebe

*Auf den ersten Blick. Ist blind.
Geht über Schönes. Keine ohne Leid.
Alte rostet nicht. Macht nicht satt.
Die erste ist die beste. Großer Schmerz* (p. 30).
Erin Regan (g. 1975)

(Meilė

*Iš pirmo žvilgsnio. Akla.
Nepaiso grožio. Nebūna be kančios.
Sena nerūdija. Ja sotas nebūsi.
Pirmoji – geriausia. Daug skausmo.)*

Norisi pacituoti panašaus pobūdžio ilgesnį poetinį kūrinį, nors šiuo atveju ir trūksta adekvačios lietuviškos išraiškos:

<...>
*Oder rede ich Quatsch mit Sofje?
Hat sie kein Brett vor dem Kopf?
Sieht sie den Wolf im Schafspelz?
Trägt sie nicht die rosa Brille, die
ich ihr als Geschenk gab?
Ist sie nicht vom Gestern?* (p. 216, eil. Einsam
in einem Boot).
Geoffrey L. Belanger (g. 1971)

<...>
*O gal aš pliuropiu „nesąmones su padažu“?
Gal akių jai nedengia lenta [– kaip pikto jaučiu,
kad matytų tik sau po kojomis]?*
Gal ji atpažįsta vilką su avies kailiu?
*Gal ji nedėvi rausvų akinių, kuriuos
aš jai padovanojau?*
Gal ji ne vakar gimusi?
Eil. Vienišas laivelyje)

Įvadiniame straipsnyje teigiama, jog „formalizuota kalba“ nėra retas dalykas ir tarp meilės tematika rašančių poetų, jeigu jie kuria ne „grynąją lyriką“. „Tiktai literatūrologai, etnologai, paremiologai bei frazeologai iki šiol menkai kreipė dėmesį į šią patarlišką meilės lyrikos kalbą (*sprichwörtliche Sprache*).“ Tikėtina. Tačiau pats W. Miederis šiame pačiame įvade prisipažįsta, jog tam tikra „patarliškųjų“ eilėraščių dalis vis dėlto rašyta specialiai šiam rinkiniui jo studentų.

Aptariamoji poezijos antologija, kaip sužinome iš jos įvado, nėra vienintelė šio pobūdžio, ir ne pirmoji. Nenuilstantis prof. W. Miederis dar prieš ją yra parengęs ir paskelbęs „formalizuotos kalbos“ antologiją Vokietijos praeities tema (*Geht einmal euren Phrasen nach. Sprachkritische Lyrik und Kurzprosa zur deutschen Vergangenheit*. Burlington, Vermont, 2001).

Pabaigai rūpi peržvelgti populiariausius bei paminėti dar keletą citatose nepasirodžiusių (ir lietuviškai vartojamų) posakių, kurie eksploatuoti šio rinkinio autorių. Dau-

giausia poezijos kūriniių inspiravo pasakymas *Meilė apakina*, taip pavadintas vienas knygos skyrių ir net visa knyga gavo šią antraštę. Ne kažin kiek nusileidžia ir *Kelias į širdį eina per pilvą* (vokiškas variantas: *Liebe geht durch den Magen*). Daugelio kūriniių leitmotyvas yra krikščioniškasis *Mylėk savo artimą kaip pats save* (dalis tų kūriniių, kaip ir reikia tikėtis, ironiški, tačiau ne tiek mažai ir „grynosios lyrikos“). Šen ten švysčioja *Sena meilė nerūdija*, *Pirmoji meilė geriausia* / *šventa* (eilėraštis tai paneigia), *Pinigai gali daug, meilė gali viską, Meilei nėra neįmanomų dalykų, Kas myli – kentės, o kas nemoka kentėti, tas ir nemylės, Bėdai / Vargui atėjus, meilė išeina*, taip pat ir posakiai, *meilės nebeminintys*, tačiau paprastai vartojami kalbant šia tematika – *Laikas gydo visas žaizdas / negydo žaizdų, Berti druską į atvirą žaizdą, Nuskinti žvaigždes nuo dangaus, Iš akių – ir iš atminties / į atmintį, Vieną kartą – tas pat, kaip nė karto*; čia gausu ir žinomų kitos tematikos posakių, pasitelktų į meilės (ar nemeilės) tematikos tekstą: *Naktį visos katės pilkos, Negirk dienos be vakaro, Rytoj taip pat bus diena, Kaip pasiklosi, taip išmiegosi, Kas žaidžia su ugnimi, nusidegina pirštus, Ašotis tolei eina vandens į šulinį, kol sudūžta, Kairė nežino / žino, ką daro dešinė, Per medžius nemato miško, Vaikščioja kaip katė apie karštą košę, Iš lietaus patenka po palašu, Atsiduria tarp durų ir vyrių, Griebia jautį už ragų, Iš uodo padaro dramblių, Pila aliejų į ugnį... Beje, čia pasirodo ir posakių, kurie gali kelti visai kitokio pobūdžio, specifinių (dar bent kol kas) asociacijų: *Kiekvienam – savo!* (vok. *Jedem das Seine!*), *Geros valios žmonės, vienykitės!* (płg.: *Visų šalių proletarai...*). Be abejo, tai dar sustiprina išpūdį, ko šiais kūriniais ir buvo siekta.*

Galima numanyti, kad šia knyga taip pat buvo siekta padaryti bent kiek netikėtą išpūdį, humanitarinių mokslų objektui suteikti pramogos vaidmenį – kalbamasis „Proverbium“ numeris buvęs parengtas ir pateiktas kaip dovana Europos frazeologų draugijos suvažiavimui Bazelyje 2004 m. rugpjūčio mėnesį (žr. įvadą, p. V).

Lilija Kudirkienė